

Tamara TKACH¹

ПСИХОЛОГІЧНИЙ ПРОЕКТ «ОСВІТИ ПРОТЯГОМ ЖИТТЯ» І «ОСВІТИ ШИРИНОЮ В ЖИТТЯ»

Сучасний фахівець для того, щоб відповідати новим вимогами, потребує проекту нової освіти (змісту, форм, організації тощо), впровадження різноманітних моделей освіти, які будуть супроводжувати людину впродовж усього її життя. Недостатній рівень компетенцій людини й суспільства при вирішенні соціальних, професійних, етичних, виробничих проблем прямо залежить від складних відносин між членами суспільства та організацією освіти, тому освіта як соціальний інститут сучасного суспільства зазнає суттєвих змін. На авансцену виходить глобальний освітній простір у вигляді неперервного процесу. Освітній простір як цілісна й динамічна система забезпечує умови для широкого спектра активної взаємодії впродовж усього життя між її суб'єктами, для їх творчого саморозвитку й потреб буття.

PSYCHOLOGICZNY PROJEKT KSZTAŁCENIA PRZEZ CAŁE ŻYCIE I W CAŁOKSZTAŁCIE SYTUACJI ŻYCIOWYCH

Niedostateczne kompetencje w zakresie rozwiązywania społecznych, zawodowych, etycznych i produkcyjnych problemów są pochodną złożonych relacji między społeczeństwem i edukacją. Edukacja, jako instytucja społeczna współczesnego społeczeństwa, przechodzi zasadnicze zmiany. Na pierwszy plan wysuwa się nieustanny proces kształtowania globalnej przestrzeni edukacyjnej. Dla umożliwienia twórczego samorozwoju i realizacji życiowych potrzeb przestrzeń edukacyjna, jako integralny i dynamiczny system zapewnia warunki do ożywionej interakcji pomiędzy jej uczestnikami, w toku ich całego życia.

Наприкінці ХХ ст. людство прийшло до розуміння того, що найбільша загроза для нього полягає в недостатній здатності справлятися зі змінами в навколишньому світі, які відбуваються прискореними темпами. До людини висуваються нові вимоги щодо оволодіння значними обсягами знань та навичок, вона постійно має оновлювати їх, адже це є головною умовою успішної життєдіяльності. Таке гнучке пристосування людини до зовнішніх і внутрішніх джерел подразнення є основною причиною збереження її стабільного відтворення, неперервності змін і розвитку процесів оновлення. Сучасний фахівець для того, щоб відповідати новим вимогами, потребує проекту нової освіти (змісту, форм, організації тощо), впровадження різноманітних моделей освіти, які будуть супроводжувати людину впродовж усього її життя. Недостатній рівень компетенцій людини й суспільства при вирішенні соціальних, професійних, етичних, виробничих проблем прямо залежить від складних відносин між членами суспільства та організацією освіти, тому освіта як

¹ Dr Tamara Tkacz, docent Katedry Praktycznej Psychologii Klasycznego Prywatnego Uniwersytetu w Zaporozhu, Ukraina.

соціальний інститут сучасного суспільства зазнає суттєвих змін. На авансцену виходить глобальний освітній простір у вигляді неперервного процесу.

Сприйняття суб'єктами освітнього простору принципу неперервності потребує від них психологічної перебудови сприйняття й усвідомлення особистістю її нової ролі та місця в освітньому просторі. Сучасні оцінки суспільних змін, пов'язаних із прискореним розвитком суспільства, свідчать про кризу у світі професій (мінливі умови сфери діяльності, руйнування компетенцій, пов'язаних з постійним переміщенням людей), про набуття актуальності проблеми гнучкості професійної діяльності, що стала характерною для розвинутих країн. І навіть професійний досвід із часом втрачає своє значення; ноу-хау, що використовуються на початку професійної кар'єри фахівця, за декілька років втрачають новизну та значення. Така еволюція спостерігається в усьому глобальному світі і, що важливо, відбувається вона за рахунок середніх верств населення й кваліфікованих робітників [1, с. 245]. Але змінюючи світ, людина змінюється сама, поліпшуються її здібності, розширюються інтереси й потреби, поглиблюються знання, вдосконалюється світосприймання, почуття, збагачуються її психологічні (сутнісні) ресурси.

Визначальною характеристикою людської особистості є свідомість, завдяки якій людина здатна до роздумів і промислення варіантів самої себе за допомогою проектування. Такий вид проектування можна назвати психологічним. Розглянемо підходи до визначення психологічного проектування у трактуванні різних авторів.

А. Раппопорт схарактеризував три типи проектування, які різняться за своїми об'єктами. Морфологічне проектування передбачає проектування речей, соціальне проектування пов'язане з проектуванням організацій, норм, складних соціально-морфологічних об'єктів, які включають людські та машинні компоненти, міста, системи обслуговування тощо. І, найбільш привабливе, проектування – екзистенційне проектування, що передбачає темпоральне проектування людського “Я” у процесі побудови власної долі. Цей вид проектування найменш відчужений від людини, суб'єкт і об'єкт проектування збігаються й розділяються тільки рефлексією [3, с. 23]. Таке проектування щільно пов'язане із психологічними тенденціями людини, отже його можна вважати психологічним проектуванням. Регулювання соціально значущих процесів, що впливають на життєве середовище та якість життя людей, передбачає не тільки їх уявну реконструкцію в різних галузях знання, а й науково обгрунтоване звернення до витоків їхнього розвитку, прогнозування, проектування. Ці витoki слід шукати в людській природі, у способі життя людей, у здатності виживати за різноманітних обставин, знаходити адекватні способи взаємодії з середовищем, проектувати їх у процесі життєдіяльності та реалізовувати життєві проекти у житті. Людину сьогодення від людини традиційного суспільства відрізняють такі риси: інтерес до всього нового, готовність до змін, різноманітність поглядів, орієнтація не тільки на засвоєння й автоматичне запам'ятовування, а й (більшою мірою) на смислову значущість інформації, її розуміння; це схильність до раціонального планування часу; це особистісна гідність та соціальний оптимізм.

У деяких наукових висновках Ж.-П. Сартра можна помітити ознаки психологічного проектування. Вчений твердив, що реальність – у дії. Людина є не що інше, як проект самої себе. Людина існує настільки, наскільки себе здійснює. Вона є нічим іншим, як сукупністю своїх вчинків, нічим іншим, як власним життям. Дж. А. Келлі ввів поняття особистісного конструкту. Згідно з концепцією “особистісних конструктів” організація психічних процесів особистості

визначається тим, як вона передбачає (“конструює”) майбутні події. У розумінні Дж. А. Келлі, людина – дослідник, який постійно будує свій образ реальності через індивідуальні схеми категоріальних шкал – особистісних конструктів – і, виходячи з цього образу, висуває гіпотези про майбутні події. Звідси випливає, що особистісний конструкт – це ідея чи думка, яку людина використовує, щоб інтерпретувати, пояснювати свій досвід, а також прогнозувати, контролювати й розуміти те, що відбувається, або прогнозувати майбутнє. Особистісний конструкт передбачає сприйняття структури навколишнього світу і змінюється під його впливом, наділений евристичною цінністю для розуміння сутності психологічної адаптації особистості.

Людина – це істота, яка прагне майбутнього та усвідомлює, що вона є проекцією себе в майбутньому. Це проект, який переживається суб’єктивно, а “не мох, не цвіль і не капуста”. Ніщо не існує до неї, людина стане такою, як її проект буття, а не такою, як вона цього побажає. Під бажанням ми зазвичай розуміємо свідоме рішення, яке в більшості людей з’являється вже після того, як вони із себе щось зробили. У цьому сенсі Ж.-П. Сартр говорить про всезагальність людини, яка не задається завчасно, але постійно твориться: “Вибираючи себе, я створюю всезагальне. Я створюю його, розуміючи проект іншої людини, до якої епохи вона б не належала. Ця абсолютність вибору не ліквідовує відносності кожної окремої епохи”.

У контексті генетичної психології, яка вивчає об’єктивні процеси зародження нових психічних якостей, становлення нових психічних механізмів і знання про них на ґрунті виявлених перспектив або проектів розвитку, С. Д. Максименко розглядає дослідження психічного розвитку засобами експериментально-генетичного методу [2]. Основною характеристикою цього методу є синтез власне психологічного дослідження з проектуванням нових форм засвоєння людиною суспільно-корисних цінностей і нових навчальних форм навчально-виховного процесу, завдяки чому стає можливим розкриття закономірності психічного розвитку дитини.

Таким чином, психологічне проектування особистістю своєї життєдіяльності відбувається лише за тих умов, коли людина активно ставиться до власних природжених і набутих властивостей, до своїх бажань і спонук, до своїх ситуативних мотивів, коли починає порівнювати їх із більш широким контекстом. Тоді постає завдання вибору, необхідності подолання, пригнічення тієї чи іншої спонуки заради інших, нових цінностей, інших мотивів людини. Зазначене дає підстави для висновку, що вибір мотивів діяльності, включаючи і освітню, виступає як один із центральних моментів проектування людиною свого життя.

З цієї точки зору основні принципи і положення неперервної освіти сприяють створенню можливостей для самоконструювання освітньої ситуації особистості через сприйняття та інтерпретацію соціальної реальності як внутрішньої складової потенційного розвитку. Простір, в якому відбуваються різні за формою, спрямуванням, видами (технології, інновації тощо) освітні процеси, формується не тільки в результаті цілеспрямованих дій творців освітньої політики, а і як синтез складних проблем, що нагромадилися історично в різноманітних видах діяльності суспільних, політичних та економічних угруповань. Він утворюється як рівнодійна багатьох векторів конкурентних сил, змагання пріоритетів та інтересів, причому реальний вплив кожного з них не завжди пропорційний його загальнодержавній, а тим більше загальнолюдській значущості. Для забезпечення ефективності освітньої політики надзвичайно важливо, наскільки повно вдасться зорієнтувати на

її реалізацію всю систему суб'єктів і об'єктів освітнього простору.

У жовтні 2000 року у Брюсселі Комісією європейської спільноти було прийнято Меморандум неперервної освіти, у якому була введена нова термінологія: *lifelong, lifelong learning, lifewide, lifewide learning*. В українському словнику опрацьованих термінів "Лабораторії наукового перекладу" подаються такі узгоджені визначення.

1. *Lifelong* – *освіта упродовж життя* людини; акцентує увагу на термін освіти – чи постійний чи періодичний.
2. *Lifelong learning* – *ціложиттєве навчання*; навчання індивіду протягом усього життя.
3. *Lifewide* – *всеосяжна освіта*; це теж неперервна освіта, але вона означає освіту «шириною в життя», що збагачує освіту, акцентує увагу на розмах навчання, яке відбувається у будь-якому діапазоні, на будь-якому його тлі.
4. *Lifewide learning* – *всенагідне навчання*; навчання, для якого людина користується будь-якою життєвою нагодою; таке навчання відбувається у будь-якому життєвому середовищі і акцентує увагу не тільки на неперервності процесу навчання, але й на різноманітності його видів – формальному, неформальному та інформальному [5].

Розглянемо психологічну інтерпретація проектів освіти протягом життя і освіти шириною, який зображено на рис.1.

Вертикальна та горизонтальна координатні осі задають напрямки розвитку особистості у просторі неперервної освіти.

Вертикальний напрям на рис.1 є інституційно-змістовною характеристикою освітньої діяльності.

По вертикалі вгору втілюється особистісна спрямованість на формальне просунення у межах освітніх інститутів. Втілення такого напрямку неперервної освіти здійснюється через забезпечення організаційного принципу входження людини в освітню ситуацію протягом усього життя. Вертикальна інтеграція вгору забезпечує поетапний рух людини у напрямку дошкільної, шкільної, післяшкільної освіти, між різними рівнями і навчальними дисциплінами всередині окремих етапів, між різними соціальними ролями, які людина реалізовує на окремих етапах життєдіяльності. Відповідно до цього відбувається розвиток тих чи інших якостей людини (фізичних, моральних, інтелектуальних тощо).

За таких умов освіта сприяє поповненню власних знань, набуттю нових професійних навичок, формуванню на їх основі нових соціальних відносин і статусів, що робить життя людини більш повноцінним і цікавим, більш тривалим і приємним. Розвиток особистості у цьому напрямку є найбільш дієвою допомогою у боротьбі зі змінами, які відбуваються у соціальному, економічному, фізичному, духовному житті суспільства. З кожним новим етапом такого руху по вертикалі змінюється соціальний статус людини, освіта стає ступеневою, етапною, але, разом із тим, не виключає тимчасові перерви, якщо розглядати послідовність: школа-інститут-аспірантура-курси підвищення тощо. Кожна ступінь такої освіти функціонує окремо і, взагалі, завжди існує можливість зупинитися на будь якій із них. Таким чином, провідною мотивацією цього напрямку розвитку особистості є професійно статусна. Але реальної неперервності така освіта ні соціально ні психологічно не забезпечують.

Мотивація в освіті може виходити за межі самої освіти, вона більше виступає як засіб досягнення інших цілей, не обов'язково пов'язаних із освітою –

працевлаштування, кар'єра, інші можливості. Таким чином, освіта згідно означеного напрямку виступає як соціальна умова і особистісний засіб професійного росту.

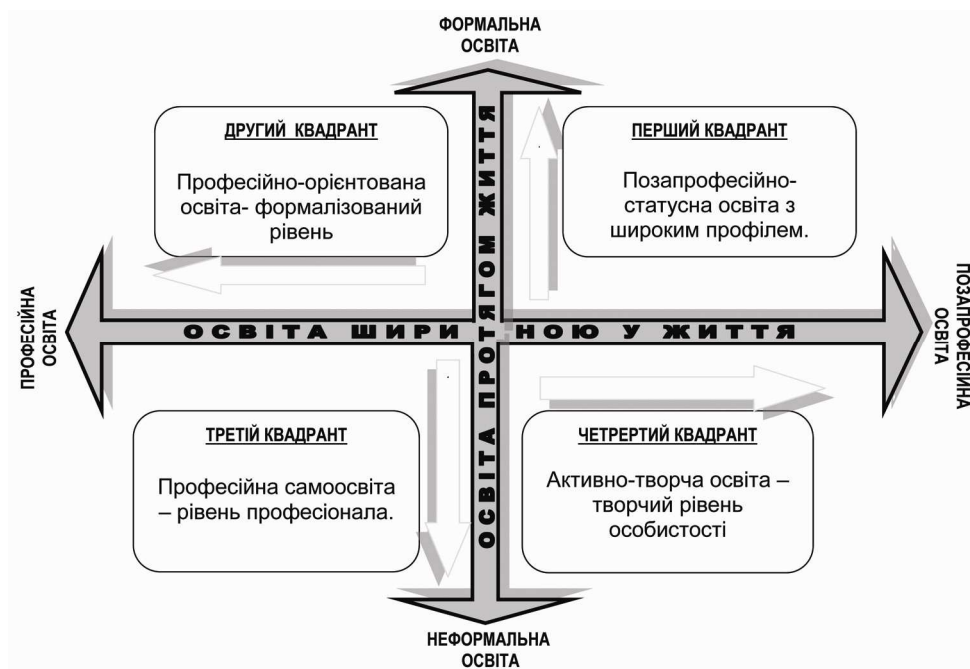

Рис. 1. Психологічний проект «освіти протягом життя» і «освіти шириною в життя»

Вертикальний вектор, спрямований вниз, визначає неперервну освіту, яка пов'язана із індивідуально-особистісним розвитком. Необхідність в такій освіті виникає у зв'язку із усуненням невикористаних можливостей формальної освіти, включення до соціальних процесів (економічних, суспільних, політичних тощо), участь у суспільних організаціях, які сприяють суспільному розвитку та демократизації.

Вона передбачає неперервне підвищення рівня освіти, яка визначається особистими, індивідуальними знаннями і не обов'язково передбачає формальні освітні рівні. Для такої освіти характерним є інтердисциплінарність знання, їх якості і гнучкості, різноманіття змісту освіти, засобів і методик, часу і місця навчання.

Як зазначає С. Д. Максименко, людина, як істота соціальна, має сприймати формальні та змістові вимоги й відповідати на них, але разом з тим вона ніяк не може відмовитися від природних форм людської діяльності та спілкування, які побудовані на особистісних потребах, мотивації, інтересі, намаганні використати й застосувати наявний особистісний потенціал, на особистісній нужді. Нужду вчений окреслює як особливу життєтвірну інтенцію, як прагнення бути, жити, продовжуватися в інших. Нужда розглядається як вихідний, всеохопний напружений стан біосоціальної істоти, який спонукає її активність – життя. Креативний компонент особистості перетворює людську нужду на самоціль. І тут

відбувається багатовекторний розвиток особистості, реалізація власної нужди в певну її діяльність, а також у її результати [2, с. 15]. Нужда виступає як єдина вихідна інтенційна сила, діяльність якої “запускає” складну систему “особистість” і забезпечує її розвиток як саморозвиток. Вона, ця сила, є унікальним носієм динаміки життя, вона породжує не просто існування, і не просто онтогенез, а зумовлює унікальне явище життя і його розвитку: еволюція життя виявляється спрямованою, і спрямованою в бік постійного ускладнення й прогресу. Таким чином, нужда визначає наявність у біологічній еволюції детермінанти: розвиток виявляється детермінованим не наявним рівнем морфологічної, анатомічної будови чи функціонування, він детермінованим майбутнім – це рух до ускладнення [2, с. 85]. Це явище отримало в сучасній науці назву “ортогенез”. Отже, для цього напрямку характерним є відсутність формальних ступенів, у людини формується відповідна особистісна оцінка власної здатності. Людина може не мати формального рівня освіченості, але у неї характерною є мотивація до самоуправління, до самоосвіти, до самовиховання, до самооцінки. Така траєкторія руху у цьому напрямку освітнього простору здебільшого пов’язана із сферою особистісного інтересу та бажання і її психологічну основу складає поняття змістовного, предметного інтересу. Отже, таку освітню діяльність особистості мотивує освітньо-пізнавальний інтерес більш високого рівня. Мотиви такої діяльності належать внутрішній сфері, яка складає опредметнену потребу та інтерес.

Розглянемо горизонтальну ось нашого схематичного проекту, яка визначає структурно-динамічні характеристики, які свідчать про насиченість освітнього середовища умовами, впливами і можливостями як професійної освіти, так і освіти не пов’язаної із професійною діяльністю людини і демонструє освіту шириною у життя. Вектор спрямований горизонтально вправо визначає неперервну освіту, яка не пов’язана із професійною діяльністю. Така освіта здійснюється у суспільних організаціях і рухах, клубах, гуртках, об’єднаннях, родинному середовищі, колі друзів, однодумців, людей з прогресивними й більш широкими поглядами та знаннями спрямована на задоволення індивідуальних інтересів та потреб людини.

Вектор спрямований горизонтально вліво характеризує неперервну освіту, яка пов’язана із професійною діяльністю. У цьому випадку людина вчиться постійно, причому або у навчальних закладах (формальна освіта) або займається самоосвітою (неформальна або інформальна освіта). Тут можливі три ситуації. По-перше, людина може залишатися на одному і тому ж формальному освітньому рівні, але при цьому вона удосконалює свою кваліфікацію та професійну майстерність. По-друге, така ситуація характеризує намагання людини підніматися по ступенях і рівнях професійної освіти. При цьому людина може або послідовно сходити по ступенях і рівнях освіти, або якісь рівні і ступені пропустити. Наприклад, можна послідовно отримати початкову, середню і вищу професійну освіту, або після школи відразу вступити до вищого навчального закладу. По-третє, на різних етапах життєдіяльності людина може скористатися можливістю змінити профіль професійної діяльності за рахунок набуття нової формальної освіти – післядипломної. освіти. Така ситуація передбачає певні можливості людини у задоволенні її потреб, соціально-економічні умови тощо.

Завдяки такому схематичному поділу ми отримали чотири квадранти, кожному із яких ставиться у відповідність певний психологічний тип людини.

Перший (верхній правий) квадрант можна визначити як статусний, але з широким профілем і визначає сферу освітнього простору, яка виходить за межі конкретної професійної діяльності людини. Її можна окреслити як «Позапрофесійно-статусна освіта з широким профілем».

Тому, до цього квадранта належать люди, які здатні і готові оновлювати, відновлювати і набувати заново нових знань і навичок і, що найважливіше, такий процес супроводжує їх протягом усього життя. Раціональний компонент такої освіти охоплює сукупність знань, які забезпечують формування професійно-орієнтованого ставлення до власної освіти, що виявляється в поглядах, поняттях, інформованості. Така освіта є невід'ємною складовою життєдіяльності людини, яка протягом життя поглиблює професійні знання і розширює їх незалежно від фаху згідно власним інтересам.

Другий (верхній лівий) квадрант визначає формалізований рівень професійно-орієнтованої освіти. Вона зумовлена, більшою мірою, мінливими суспільними та економічними умовами сучасності. Адже все менше і менше залишається типів виробництва, у яких більшість робочих місць вимагає від працівників вмінь досить тривалий час виконувати стандартні операції. Але коли у процесі професійної діяльності виникає необхідність в освоєнні нових технологій, в оволодінні новими навичками, новими видами праці, то постає необхідність отримати післядипломну освіту, яка має інший профіль, ніж попередня освіта. Тому таку освіту ми назвали «Професійно-орієнтована освіта – формалізований рівень». Така освіта вирішує проблема рекваліфікації окремої людини і, тим самим, забезпечує вирішення важливих соціальних проблем.

Третій (лівий нижній) квадрант визначає освіту «Професійна самоосвіта – рівень професіонала», що означає неперервну професійну, пов'язану із формуванням професіонала, як майстра у своїй справі. Така людина володіє як формальними, так і неформальними компетенціями за фахом, які можуть набуватися переважно у результаті самоосвіти. Така людина набуває компетентності завдяки участі у різноманітних освітніх середовищах, які сприяють зростанню її професійних компетенцій. Такі люди відрізняються досить розвинутими пізнавальними та соціальними якостями, які розвиваються у результаті міжособистісної взаємодії, контактах, спілкуванні тощо. Однією з головних умов такої освіти є зацікавленість і активна поведінка суб'єктів освіти, які ставлять за мету не просто розширити власний професійний рівень, але й здійснити важливий крок у професійному розвитку. Відповідно до цього, освіта людини як професіонала, визначається відповідним рівнем професійної спрямованості, готовністю застосовувати отримані знання на практиці, бажання випробувати себе як професіонала на практиці – саме це спонукає людину до бажання пов'язати своє життя з освітньою діяльністю.

Четвертий (нижній правий квадрант) квадрант освітнього простору визначає творчий рівень особистості і визначається наймисловіше як «Активно-творча самоосвіта – творчий рівень освіти». До нього входять люди, яким все цікаво, вони мають активну життєву позицію, постійно удосконалюють себе як особистість і як майстрів будь-якої справи, за яку беруться. Такі люди талановиті, їм властиві прояви інтересу до всього, що їх оточує і бажання постійно підвищувати свою кваліфікацію, свій освітній рівень, вони схильні вносити зміни у своє життєве середовище, їм властива пошуковий характер поведінки. Завдяки підвищенню свого освітнього рівня вони готові до змін соціальних ролей у різні періоди свого життя.

Процес пізнання формує у них систему принципів всієї освітньої діяльності людини. Завдяки особистісному, соціальному і професійному розвитку вони розвивають власну систему цінностей, підтримують і поліпшують якість індивідуального і суспільного життя. Таким чином, така освіта виступає ще й інструментом регуляції суспільного знання і носить гуманітарний характер, адже вона сприяє усуненню негативних соціальних негараздів. Така освіта здобувається для того, щоб «бути» і «стати», мотивами якої є самопізнання і самоудосконалення, отже її можна визначити як статусно-рольова. Зміст такої освіти визначає рівень інтересу людини до всього, що відбувається протягом її життя. Результати такої освіти сприяють утворенню відчуття суб'єктивного задоволення від пізнання предмету, процесу та результату освітньої діяльності. Для такої освіти важливими є результати самопізнання та емоційно-ціннісне ставлення до власної особистості.

Як відомо, простір має тривимірну структуру. Це означає, що у нього є довжина, ширина і висота, тобто положення будь якої точки простору може бути заданим трьома координатами. Коли ми говоримо тільки про простір, уявляємо собі об'єкти, які зафіксовані у певний статичний момент. У просторі можна знаходитися нерухомо, а у часі це неможливо. Тіло немовби потоком часу спрямоване вгору, якщо воно навіть не рухається у просторі. Час рухається невинно (від минулого у майбутнє), а об'єкти відповідно до цього руху змінюють своє місцезнаходження. На рис.1 таке місцезнаходження визначається положенням особистості у певному квадранті і згідно третьої координати – часової (вікової) координати.

Значення певного локального освітнього середовища, в якому знаходиться людина, характеризується домінантністю системи цінностей, ціле покладання суб'єктів освітнього простору. Це показник ієрархічного положення даного освітнього середовища відносно інших джерел впливу на особистість: чим більшу цінність займає певне освітнє середовище у процесі розвитку людини, тим більш воно домінантне для неї.

Незважаючи на чітку координацію освіти протягом життя і освіти шириною у життя, слід зазначити, що людина протягом своєї життєдіяльності не фіксується жорстко у тому чи іншому квадранті, вона сама створює траєкторію руху в межах індивідуального освітнього простору. У такому разі освіта людини перетворюється на самокеровану й цілеспрямовану систему. Тобто йдеться про самоспрямовану, самоорганізовану, самокеровану (*self-directed*) освіту, яка відбувається впродовж життя людини та сприяє розвитку її творчого потенціалу, інновацій індивідів, груп, організацій, країн [4].

Така форма організації освіти є вигідною та спонукає до розвитку особистості, до здатності набувати нових знань, будувати власну траєкторію в освітньому просторі. Це є спробою трансформувати навчання від певних зовнішніх вимог до людини з безпосереднім урахуванням її запитів, інтересів, проблем.

Головними рисами самокерованої освіти є такі:

- самокероване навчання повинно відбуватися в контексті автентичних, комплексних проблем (ті, хто навчається, не захочуть мовчки вислуховувати чийсь відповіді на чийсь запитання), навчання має знаходити дуже корисну для учня діяльність;
- необхідно трансформувати “навчання через необхідність” у “навчання через потребу”, оскільки життєві зміни неминучі, оволодіння повним обсягом

знань неможливе, застарівання знань відбувається дуже швидко;

- можливості для навчання позаформальними видами створюються шляхом надання можливостей людині в будь-якому віці брати участь у діяльності широкого спектра;
- підтримка спільно організованого навчання, оскільки можливості мозку окремого індивіда обмежені;
- розвиток навичок і відповідної діяльності, які роблять навчання звичкою всього життя [437, с. 144].

Таким чином, структурна модель неперервної освіти у вигляді трьох секторів (формального, неформального, інформального) включає вертикальний і горизонтальний аспекти. Принцип неперервності освіти (протягом усього життя) передбачає розвиток людини, який не обмежується її віком (часова ось), що забезпечує просторову природу освіти.

Це надає можливості руху людини не тільки по вертикалі (за рівнями), а й по горизонталі, що дає їй можливість здобути додаткову кваліфікацію завдяки будь-якому виду діяльності. Але головним є те, що існує можливість виходу з цієї моделі на будь-якому етапі, що залишає людині можливість будь-яких варіацій подальшого включення до неперервної освіти. Узагальнюючи викладене, ми можемо виміри неперервності освіти («освіта протягом життя» і «освіта шириною у життя») репрезентувати як певні напрямки в освітньому просторі, які є провідними компонентами процесу самоорганізації особистості, що характеризуються здатністю людини до самоуправління і реалізуються в її відтворенні, змінах і розвитку. Вибір руху траєкторій в освітньому просторі визначається нагальними потребами та можливостями суб'єктів, відповідно до яких людина має змогу вибору руху в межах відповідного предметно-функціонального квадранта. При цьому результат такого руху завжди різний і залежить від пріоритетних цілей подальшої життєдіяльності.

Отже, ми приходимо до висновку, що засобами і можливостями освітнього простору формується новий спосіб (образ) життя людини, пов'язаний не тільки з її функціонуванням, але й із необхідністю її всебічного розвитку. Такі вимоги сучасності свідчать про те, що професійне функціонування вже не є достатнім для розвитку людини. Професіоналізм передбачає удосконалення і постійного розвитку. В такому разі неперервна освіта - істотний виклик для проектування майбутнього суспільства. Вона розглядається як потреба, а не як можливість або розкіш. Під неперервною освітою слід розуміти не механічний неперервний рух особистості від дошкільної до шкільної, професійної (початкової, середньої, вищої, після вузівської) освіти, а гармонічний процес циклічного оновлення особистості на кожному із етапів розвитку.

Можливості, які забезпечує принцип неперервності освіти, можна окреслити у такому вигляді:

- право на освіту у будь-якому віці;
- забезпечення розумінням наукової картини навколишнього світу, знаннями, уміннями, навичками, необхідними для повноцінної творчої праці, яка б приносила задоволення життям у сучасному суспільстві;
- орієнтація при виборі змісту, форм, методів навчання на інтереси розвитку людини як особистості і як активного і компетентного суб'єкта різних видів діяльності;

- зосередженість діяльності всіх видів навчальних закладів на формуванні і збагаченні таких особистісно значущих якостей, як розвиток інтелектуального потенціалу співгромадян, громадянськість, мобільність, здатність до багатогранної участі у житті суспільства;
- забезпечення перманентності розвитку людини, а тому освіта має стати природною основою способу життя людини у будь-якому віці.

Стратегія освіти протягом життя людини має цілісне і всебічне спрямування. Така освіта не має зводитися просто до інструменту для поліпшення і розширення компетенцій робочої сили і стимулювати економічне зростання країни. Цілісність підходу до «освіти протягом життя» та «освіти шириною у життя» людини полягає у наступному:

- Усунення меж і перешкод між формальною і не формальною освітою; між початковою, середньою, вищою освітою та освітою для дорослих.
- Індивідуум має бути готовим до вимог ринку праці, а тому має бути здатним до навчання у будь-які вікові періоди життєдіяльності і брати участь у будь-яких його формах.
- Реальні компетенції людини мають бути оцінені також як і формальні кваліфікації. Ті, хто навчається, мають мати можливості брати участь як у формальному так і неформальному навчанні; отримати доступ як до стандартизованим формам освіти так і гнучким. Освіту у формальних контекстах потрібно координувати з неформальним навчанням.
- Освіта для дорослих передбачає створення дуже різномірних груп і їх потреби потрібно вивчати індивідуально; тому має бути створений відповідний вибір методів навчання, адекватним навчальних планів.
- У неформальному вигляді використовуються такі нові методи як проекти, гнучке вивчення, дистанційне навчання тощо. Є багато форм неформальної дорослої освіти - класи вечора, курси вихідних днів, семінари, щоб задовольнити різних людей у різний час.
- До традиційних тем (вивчення мов, музики і мистецтва, комп'ютеру тощо), неформальна освіта забезпечує доступ до нових і всебічних галузей знання таких як, наприклад, права людини, екологічний захист, охорона здоров'я, соціальне забезпечення, споживчі права тощо. Таким чином, неформальна освіта стає найбільшою цінністю в розширенні інтересу людини до активного життя в демократичному і культурному житті суспільства.
- Неформальна освіта також відіграє життєво важливу роль у поліпшенні можливості працевлаштування тих, хто належить до груп ризику і соціального відчуження - за умови, якщо вони сприймають нові підходи і отримують доступ до можливостей освіти протягом життя людини. видаляючи бар'єри, щоб гарантувати доступ до довічних повчальних можливостей.

ЛІТЕРАТУРА

- [1] Эльконин Б.Д. Кризис детства и основания проектирования форм детского развития / Б.Д. Эльконин // Вопросы психологии. – 1992. – № 3–4. – С. 7-12.

- [2] Максименко С.Д. Генетическая психология (методологическая рефлексия проблем развития в психологи) / С.Д. Максименко. – М.: Рефр-бук; К.: Ваклер, 2000. – 320 с.
- [3] Ткач Т. В. Соціальна інженерія і проектування освітнього простору як методи вирішення освітніх завдань / Т. В. Ткач // Теоретичні і прикладні проблеми психології. Ювілейний збірник наукових праць. – 2008. – № 1(18). – С. 165-171.
- [4] Eccles J. *Facing Ready*. New York–Heidelberg–Berlin 1970. – 150 p.
- [5] Memorandum on Life-Long Learning. Working Group “Education and Training Statistics” Meeting, November 13–14, 2000. Eurostat/E3/2000/ETS02.

PSYCHOLOGICAL PROJECT OF EDUCATION THROUGH ALL LIFE AND IN ENTIRETY OF LIFE SITUATIONS

An up-to date specialist in order to follow the requirements needs a new project of education (within the text, form and organization), introduction of the new models of education which will accompany them. Insufficient competences within the solving of social, professional, ethical and production problems are the derivative of the complex relations among the society and education, therefore the education as a social institutions should undergo changes. The first important thing is a long-life process of shaping the global educational space. Such a space as an integral and dynamic system allows for the condition of vivid interaction among their entities during all their life to enable them for self-development and the realization of needs.